

4. Партин Г.О. Управлінський облік: [Навчальний посібник] / Г.О. Партин, А.Г. Загородній. – К.: Знання, 2007. – 303 с.

5. Фаріон І.Д. Управлінський облік: [Підручник] / І.Д. Фаріон, Т.М. Писаренко. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 792 с.

6. Маренич Т.Г. Трансформаційна динаміка та механізми економічного регулювання агроформувань (питання теорії, методології, практики): Монографія / Т.Г. Маренич. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 454 с.

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

МАЛІЙ О.Г., к.е.н, доцент,

*ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА*

Сільське господарство будь-якої країни є основною продовольчою галуззю народного господарства, стан якої прямо пропорційно залежить від обсягів коштів, вкладених у її розвиток. Від обсягів інвестицій залежать матеріально-технічний стан підприємств, забезпеченість ресурсами, якісний склад трудових ресурсів, кількість продукції, а також рівень прибутковості. Дослідження фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, свідчить про те, що вони в основному працюють за рахунок власних ресурсів, які нині за питомою вагою є значними, проте недостатніми для самофінансування. Обмеженість власних коштів змушує аграрні підприємства сподіватися на підтримку з боку держави й зумовлює необхідність розвивати як банківські, так і партнерські форми кредитування.

Різним аспектам забезпеченості кредитними ресурсами приділяється постійна увага як науковців, так і спеціалістів-практиків. Значний вклад у вирішення фінансових проблем підприємств внесли відомі вітчизняні вчені В.Амбросов [1], О. Гудзь [2], М. Дем'яненко [3], Г. Мазнев [5], П. Саблук [10], П. Стецюк [11] та багато інших дослідників. Поряд з тим, питання кредитного забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності підприємств залишаються актуальними.

Агропромисловий комплекс є провідним сектором української економіки, який відіграє вагомий роль у формуванні ВВП, експортного потенціалу, продовольчій безпеці країни, зайнятості населення.

Сільськогосподарське виробництво, як ключова ланка АПК має великий потенціал щодо зростання, що стимулюватиме динамічний розвиток усіх пов'язаних із ним галузей промисловості. Сільське господарство останнім часом перетворилося у пріоритетну доходуотворюючу галузь національного господарства і всупереч фінансовим кризам впевнено демонструє зростаючу динаміку фінансових результатів [5].

Сільське господарство є кредитомісткою галуззю і її нормальне функціонування без кредитних ресурсів практично неможливе. Це зумовлено специфікою сільського господарства; нестачею вільних фінансових коштів; високою капіталомісткістю і порівняно низькою фондовіддачею; сезонністю виробництва та значною тривалістю виробничого циклу; залежністю від природно-кліматичних умов; порівняно малими розмірами підприємств аграрного сектору, що робить їх менш конкурентоспроможними на ринку коротко- і довгострокових кредитів.

Дані НБУ та Світового банку свідчать, що в Україні банки формують понад $\frac{3}{4}$ всього ринку кредитування приватного сектора. Станом на 01.10.2017 року в Україні було зареєстровано 87 банків, у т.ч. 38 з іноземним капіталом, з початку 2017 року кількість банківських установ скоротилася на 11, а з початку 2016 року – на 30 [8]. За підсумками 9 місяців 2017 року чисті активи банківської системи становили 1,281 млрд. грн., у тому числі клієнтський кредитний портфель 992 млрд. грн. Лідерами у кредитуванні аграрного виробництва були такі надвеликі банки, як Приватбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк, Промінвестбанк, Райффайзен Банк Аваль, Креді Агріколь Банк, УкрСиббанк, ПУМБ, UniCredit Bank в основному завдяки розгалуженій мережі відділень цих банків.

Аналіз кредитного забезпечення у 2005-2016 роках, показує, що кредитування підприємств агропромислового комплексу мало циклічний характер. З 2005 по 2008 рік обсяги наданих кредитів зросли майже удвічі (з 10,4 до 20,1 млрд. грн.), потім у 2009 році кредитування скоротилось до 6,8 млрд. грн., але мало позитивну динаміку, і з 2012 по 2016 рік обсяги кредитування агровиробників зменшувались (з 13,5 до 11,7 млрд. грн.), наблизившись до рівня 2005 та 2010 років. Проте у 2016 році приріст у цілому по галузі становив 25 % [7].

Успішно функціонуючі сільськогосподарські підприємства при формуванні фінансових ресурсів користуються не лише власними джерелами. Значну питому вагу в джерелах формування фінансових

ресурсів повинні займати залучені фінансові ресурси, а серед них – кредити та кредиторська заборгованість.

Розмір банківського портфеля агрокредитів станом на 01.10.2017р. становив 8% загального портфелю кредитів, виданих нефінансовим корпораціям [9], а це значно менше внеску галузі у формування валової доданої вартості в країні (частка сільського господарства у ВВП у 2016 році становила 12%) [7].

Залучення кредитів для сільськогосподарських товаровиробників є не вимушеним заходом, а об'єктивною необхідністю ефективної господарської діяльності. Питома вага залучених кредитів у виробничих витратах повинна становити 50-60%., у 2005-2008 році питома вага пільгових кредитів становила від 75 до 54% загального обсягу отриманих кредитів, у 2009-2011 році – 61-28%, у 2012-2017 роках коливалась від 10 до 2,5% загального обсягу використаних кредитів. Кількість підприємств, які скористалися програмами, зменшилась з 10870 у 2005 році до 630 підприємств у 2015 році [7]. У 2017 році за програмою здешевлення кредитів агропідприємствам було спрямовано 294,9 млн. грн. Проектом бюджету на 2018 рік на таку підтримку передбачено лише 66 млн. грн.

Середні процентні ставки по кредитах, наданих сільськогосподарським підприємствам варіювали від 15,9% у 2010-му, до 24-26% у 2015-му, та 17-22 % у 2017-му році [8].

Кредитні ставки наразі знизились і стали нижчими за рентабельність у сільському господарстві, однак, для багатьох підприємств кредитування залишається непосильно дорогим інструментом залучення зовнішніх коштів.

Агропідприємства залучали кредити на поповнення оборотних коштів, з тим щоб профінансувати польові роботи, збір врожаю, закупівлю посадкового матеріалу, засобів захисту рослин, мінеральних добрив. Такі кредити надаються банками у вигляді відновлювальних або невідновлювальних кредитних ліній (табл. 1). Відсоткові ставки за кредитами на поповнення оборотних коштів у 2017 році знизились на 1,5-2,5 в.п. у порівнянні з попереднім роком і складали 17-22% річних. При формуванні можливої суми кредиту банк враховує специфіку діяльності підприємства, її обороти за останні декілька років, кредитну історію, а також здійснює оцінку заставного майна.

**Умови основних кредитних програм банків України
для агропромислових підприємств у 2018 році**

<i>Параметр</i>	<i>Кредит на поповнення оборотних коштів</i>	<i>Овердрафт</i>	<i>Кредитна лінія</i>	<i>Кредит на купівлю устаткування</i>	<i>Лізинг агротехніки</i>	<i>Вексельне фінансування</i>
Вид бізнесу	свиноферма	Садівництво та переробка фруктів	Тепличне овочівництво	Молочна ферма	Вирощування зернових	Грибна ферма
Цільове спрямування коштів	Купівля нового поголів'я	Покриття дефіциту ліквідності в період збору врожаю	Розширення виробництва	Купівля обладнання	Купівля комбайна	Купівля партії насіння та добрив
Строк	Один рік	Один рік	Два роки	Три роки	П'ять років	До 12 міс.
Відсоткова ставка	17-22% річних	16-24% річних	17-22% річних	19-24% річних	10-16% річних	1-5% річних
Забезпечення	Нерухомість, автотранспорт	Сільгосптехніка, товари	Теплиці, автотранспорт	Нерухомість, права на депозит	Техніка, що придбається	Господарські та адміністративні приміщення, автотранспорт, права на депозит
Вимоги до позичальника	Діяльність на ринку більше двох років, прибуткова діяльність, план очікуваних грошових надходжень на наступний рік, з врахуванням погашення заборгованості	Стабільний виробничий цикл, стабільні надходження коштів від контрагентів	Робота на ринку більше одного року, стабільний фінансовий стан, стабільні надходження від основної діяльності на рахунки	Робота на ринку від трьох років, стабільний фінансовий стан, відсутність негативної кредитної історії	Робота на ринку від двох років, високий рівень платоспроможності, відсутність негативної кредитної історії	Добра репутація компанії та її власників, відсутність великого кредитного навантаження

Складено за даними комерційних банків [9].

Банки також пропонували агрокомпаніям короткострокові кредити – овердрафти. Відсоткові ставки по таким кредитам – 16-24 % річних. Проте, враховуючи специфіку більшості сільгоспвиробників, які комбінують рослинництво з тваринництвом, стикаються з сезонністю виробництва, овердрафти з необхідністю щомісячного погашення заборгованості не є зручним видом фінансування для агробізнесу.

Сума овердрафту залежить від обороту агропідприємства. Як правило до уваги береться середньомісячний оборот за осанні 3-6 місяців, сума кредиту 40-70% цього обороту. Однак, якщо овердрафт забезпечений, то до уваги береться ще й оціночна вартість застави.

Восени 2017 року банки та лізингові компанії пропонували аграріям програми фінансування купівлі нової сільгосптехніки – тракторів, комбайнів, причепів, сіялок, вантажних автомобілей. Ставки по кредитах на сільгосптехніку на сьогодні становлять від 19 до 21 % річних [4]. Розмір мінімального власного внеску, зазвичай встановлюється в розмірі 20-30% вартості техніки.

Більш вигідними на сьогодні умовами кредиту на купівлю агротехніки є спеціальні партнерські програми з імпортерами та виробниками. Купити по особливим умовам можна техніку John Deere, Titan Machinery, «Агро-Союз» та іншу. У Райфайзен Банку Аваль є кредити вартістю 10% річних на техніку «Амако», на строк 12 місяців, але при цьому необхідно внести 50% власних коштів. Якщо строк – п'ять років, а власний внесок – 20%, тоді ставка – на рівні 15,1% річних.

Укрексімбанк пропонує спеціальну кредитну програму на купівлю зрошувального обладнання Western Irrigation. Строк кредиту 1 рік, власний внесок – 50 % ставка – лише 1 % річних. При кредитуванні на п'ять років з внеском 15%, ставка – 14,1 % річних. Свої партнерські програми є у лізингових компаній. Фінансують купівлю аграріями сільгосптехніки компанії ОТП Лізинг, Альфа-Лізинг, ПриватБанк.

Більш вигідним, ніж банківський кредит для фермерів виглядає лізинг агротехніки, як по базовим умовам, так і по партнерським програмам. Процентна ставка становить 8-17 % в гривні для стандартних програм і від 10-16 % для партнерських програм. Як і по кредитах, перший внесок становить 15-30 %.

Вимоги лізингодавців до клієнтів практично такі ж, як і у банків. Господарства повинні існувати не менше двох років, працювати прибутково.

Отримати кредит можна також за допомогою авалування векселів. Такі боргові папери випускаються банком під контракт аграрія з постачальником, наприклад мінеральних добрив. Постачальник отримує від банку всю суму відразу, аграрій розраховується з банком через визначений термін, це може бути 3, 6, 9 або 12 місяців. В основному банки беруть 0,7-1 % від суми векселів у квартал. Тобто векселі, авальовані банком, коштують у декілька разів дешевше кредиту та дозволяють розраховатись з дистриб'юторами насіння та засобів захисту рослин.

Таким чином потенційні можливості доступу агровиробників до банківських кредитів визначаються наступними чинниками – вартістю кредитних ресурсів комерційних банків, наявністю надійного забезпечення, спроможністю позичальника повернути основну суму боргу і відсотки, а також виконати умови кредитного договору.

Вартість кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників сьогодні становить в середньому 17-22 %, це більше ніж для суб'єктів інших видів діяльності – 14-20 % [8].

Відомо, що у загальній вартості майна сільськогосподарських підприємств, яке може бути використане як застава за кредитом, понад 76% припадає на необоротні активи, переважну частину яких становлять основні засоби, які є неліквідними через високий рівень зносу та моральну застарілість [6]. Відсутність ліквідної застави обмежує доступ підприємств галузі до банківських кредитів.

Підвищена ризикованість одержання стабільних фінансових результатів від господарської діяльності, низька кредитоспроможність підприємств галузі також перешкоджають розвитку кредитних відносин, адже банки бажають бачити в позичальниках лише прибуткових клієнтів [9].

Державна підтримка сільськогосподарського виробництва у більшості країн світу є пріоритетним напрямом їх аграрної політики [11].

Проведений аналіз свідчить про нестабільний характер державної підтримки відповідно до програми часткової компенсації ставок за кредитами комерційних банків та недостатній її обсяг. Кількість підприємств, отримавших пільгові кредити за період з 2005 по 2017 рік скоротилась у півтора десятки разів. Таким чином вирішити питання з кредитним забезпеченням галузі за умови державної кредитної підтримки, нажалі поки ще не вдалось.

Висока вартість кредитних ресурсів, відсутність відповідного забезпечення та недостатня кредитоспроможність більшості

господарств перешкоджають розвитку ефективних відносин між комерційними банками та сільськогосподарськими товаровиробниками. Тому, основними напрямками стабілізації механізму кредитування сільськогосподарських підприємств мають стати розробка комплексу заходів з боку держави і банківської системи, спрямованих на розвиток системи взаємодії з аграрним сектором економіки: збільшення бюджетних асигнувань, раціональне використання бюджетних коштів, залучення іноземних кредитів, зниження процентних ставок для сільськогосподарської галузі.

Література.

1. Амбросов В.Я. Теорія та методологія механізмів регулювання в агроформуваннях: Монографія / В.Я. Амбросов, Т.Г. Маренич. – Х.: «Міськардук», 2013. – 166 с.
2. Гудзь О.Є. Модернізація банківської кредитної політики при обслуговуванні агроформувань / О.Є. Гудзь // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки. – 2012 – Вип.126. – С.10-18.
3. Дем'яненко М.Я. Кредитний фактор сталого розвитку аграрного сектору України /М.Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2014. – № 11 – С. 5.
4. Деньги. Газета №19 (357). – 12-25 октября 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dengi.ua>.
5. Мазнев Г.Є. Управління інноваційним розвитком аграрних підприємств / Г.Є.Мазнев // Актуальні проблеми інноваційної економіки.- 2017. – № 2. – С. 32-41.
6. Малій О.Г. Фінансово-кредитні відносини в АПК: [монографія]/ О.Г.Малій. – Харків : ХНТУСГ, 2008. – 210 с.
7. Матеріали офіційного сайту Міністерства агрополітики і продовольства України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>.
8. Матеріали офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
9. Матеріали офіційного сайту Національного рейтингового агентства «Рюрік» Аналітичний огляд банківської системи України за 9 місяців 2017 р. – Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua>.
10. Саблук П.Т. Концептуальні засади розробки і реалізації інвестиційних програм в аграрно-промисловому виробництві / П.Т. Саблук, М.Ю. Коденська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 46 с.
11. Стецюк П.А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: Монографія / П.А. Стецюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 370 с.